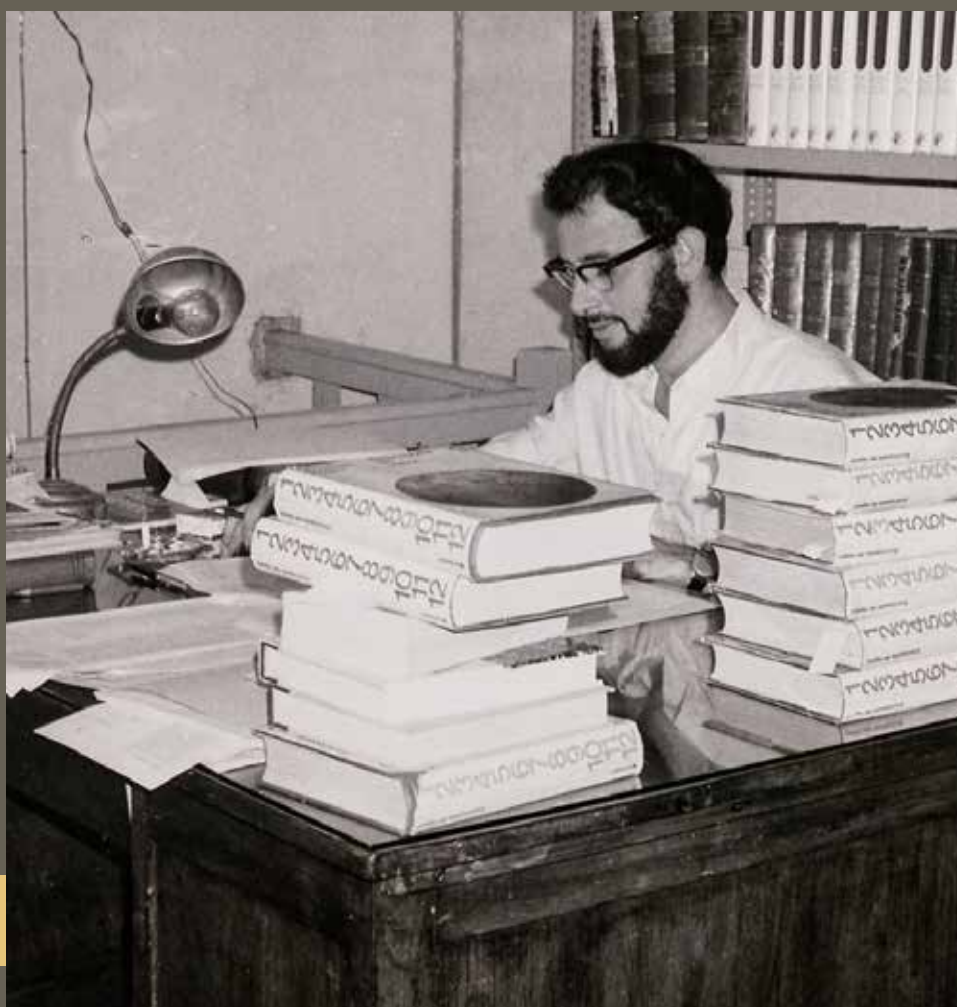

PARADIGMA TEÒRIC CONCEPTUAL

Merche Llop

Proposta pedagògica d'aproximació de l'obra
de Jesús Moncada a l'escola.
<https://jesusmoncada.lenguasdearagon.org>

Foto escolar de Jesús Moncada

FONAMENTACIÓ CURRICULAR

La proposta que es presenta en aquest treball sobre l'aproximació de l'obra de Jesús Moncada a l'escola segueix les orientacions metodològiques de l'ensenyament de la lectura i l'escriptura a partir d'una aproximació significativa i funcional com determina l'Ordre de currículum.

La llengua catalana i les seves modalitats lingüístiques d'Aragó, són part indissoluble del patrimoni lingüístic i cultural de la Comunitat Autònoma d'Aragó, com estableix l'article 7 de l'Estatut d'Autonomia d'Aragó. Per a garantir el seu ensenyament, el currículum per aquesta àrea, s'estructura d'acord amb les directrius establertes en el Marc Comú Europeu de referència per a les Llengües (MECR): comprensió i producció (expressió i interacció) de textos orals i escrits.

És important que els nens vegin la rellevància que té el fet de poder llegir i escriure per a millorar el procés comunicatiu, la imatge personal i l'autonomia (...). Aprendre la llengua catalana i les seves modalitats lingüístiques a l'Aragó implica, no solament el coneixement d'un dels trets culturals més rellevants sinó que aquest aprenentatge es tradueix en l'interès per conèixer i apreciar el patrimoni i la diversitat lingüística i cultural de la nostra comunitat^[1].

Alguns d'aquests trets bàsics de l'ensenyament segons s'indica en la normativa curricular són:

- La contribució de forma transversal a la consecució de les competències claus establertes en el currículum d'Aragó, especialment al desenvolupament de la competència en comunicació lingüística.

[1] ORDEN ECE/850/2016, de 29 de julio, por la que se modifica la Orden de 16 de juny de 2014, de la Consejera de Educación, Universidad, Cultura y Deporte, por la que se aprueba el currículo de la Educación Primaria y se autoriza su aplicación en los centros docentes de la Comunidad Autónoma de Aragón. (BOA, núm. 156 del 12/08/2016. ANEXO II: LENGUAS PROPIAS DE ARAGÓN. LENGUA CATALANA. pp.117-172).

- Les competències de l'alumnat es plantejaran des del respecte, la igualtat d'oportunitats i la integritat de les diferents propostes curriculars.
- Es promourà la participació de la família en l'escola.
- El paper del docent és primordial en el procés de l'aprenentatge; és orientador i guia, vehicle de comunicació i motivador de l'alumnat.
- Els agrupaments facilitaran la diversitat de situacions comunicatives dintre de l'aula.

El document curricular inclou els continguts i els criteris d'avaluació de les competències bàsiques per a cada curs, des de primer a sisè de l'Educació Primària^[2].

Aquest estan dividits en cinc blocs:

- 1.- Comunicació oral: escoltar, parlar, conversar.
- 2.- Comunicació escrita: llegir.
- 3.- Comunicació escrita: escriure.
- 4.- Coneixement de la llengua.
- 5.- Educació literària.

Com ja s'ha indicat, les activitats pràctiques per aplicar a l'aula que es proposen en aquest treball responen a la proposta curricular i, per tant, es poden incloure en la programació didàctica del professorat i formar part del Projecte Educatiu i del Projecte Curricular del Centre.

[2] El document complet es trova en el BOE núm. 165, indicat anteriorment, pp. 113-177.

FONAMENTACIÓ PEDAGÒGICA

Els referents teòrics que han conduït la realització d'aquest projecte, tenen el seu origen en les aportacions dels Moviments de Renovació Pedagògica dels anys vuitanta del segle passat i de la contribució de la psicologia, la pedagogia i la filosofia més properes. Llavors es va començar desenvolupar una manera d'entendre l'educació més pensada en l'alumnat que en els continguts, es va començar a donar més importància al material didàctic de producció pròpia —professorat en grups de treball— no estandaritzada pel món editorial i a un model de pràctica docent interdisciplinari i no discriminatori; integratiu. Els continguts s'estructuraven no tant per temes numerats de l'1 al 20, sinó per centres d'interès. Enfocar l'ensenyança mitjançant Projectes Educatius fou un avanç en la pràctica docent i la manera d'aprendre de l'alumnat. Especialment important la implicació de la família en el procés.

Les Escoles d'estiu van representar un marc de coneixement per a reflexionar i compartir experiències innovadores. La creació dels Centres de Recursos primer i dels Centres de Professors en els anys vuitanta va significar una manera institucional de canalitzar les principals innovacions dels MRP, almenys en els seus inicis. El funcionament d'aquestes institucions va ser molt important per a l'escola rural, no solament per la possibilitat d'accedir al coneixement de noves experiències sinó perquè es va crear un marc de relació, apropament i comunicació entre el professorat allunyat dels nuclis urbans que aglutinaven les propostes de formació del professorat.

És des d'aquí on situem el nostre paradigma pedagògic que en essència significa un canvi d'actitud docent respecte al paper de l'alumnat en el sentit d'escoltar, valorar el seu coneixement de tal manera que la classe es constitueix com un espai de diàleg, una pedagogia per competències sense llibre de text.

Els alumnes venen a classe amb uns coneixents previs. La majoria saben que a Mequinensa va nàixer un escriptor famós anomenat Jesús Moncada, saben que els seus iaies, o els homes de principis del segle vint treballaven a la mina de lignit, que hi havia un poble que es va enfonsar per ordre de qui manava (en funció de l'edat tindran més o menys coneixement sobre els assumptes), que el riu era navegable, que transportaven el carbó en llaguts, etc. És a partir d'aquest coneixement previ que hem de construir l'aprenentatge.

La vocació docent és un impuls que mai no s'acaba, la satisfacció i el plaer de practicar-la dona un sentit meravellós a la vida des de diferents marcs (no solament l'escolar) es manifesta quan la mare conta una història, quan la iaia llegeix un conte, o el pare, la

tieta... Afortunadament ni les màquines d'entreteniment, ni Internet, ni les tecnologies pensades per a entretenir els infants, mai no podran substituir la paraula que emociona, que desenvolupa la imaginació, que en presència, comunicació i diàleg no solament produeix plaer sinó que contribueix al coneixement d'un mateix i al desenvolupament personal en valors ètics, socials i democràtics.

RELACIÓ LLENGUATGE I PENSAMENT

La relació entre el llenguatge i el pensament es va iniciar al segle XIX per esclatar en el segle XX^[1]. La psicologia, la filologia i la pedagogia consideren la relació llenguatge-pensament un dels assumptes més complexos i adopten diferents actituds i propostes.

El pensament s'expressa en el llenguatge. El llenguatge verbal és l'instrument de comunicació més bàsic, eficient i econòmic amb el qual ens manifestem els éssers humans.

Com explica clarament P. Ricoeur el llenguatge és una mediació en tres sentits:

1. una mediació entre l'home i el món: és aquella forma expressiva que ens permet de representar-nos la realitat.
2. És una mediació entre persones: en la mesura que ens constituïm en comunitat lingüística, som “un nosaltres”.
3. El llenguatge és una mediació amb si mateix^[2].

És molt rellevant el llenguatge que s'aprèn, perquè aprendre un llenguatge no és solament aprendre uns sons, unes paraules, unes frases: amb el llenguatge s'aprèn una manera de viure i de veure les coses i constitueix la visió del món.

La llengua parlada i escrita obre un panorama de referències comunes lligades a la geografia, a la història, a la vida quotidiana i també els mites, les vivències, les històries, les rondalles, els contes, els relats fantàstics d'origen popular i transmissió oral, etcètera expressades sempre mitjançant el llenguatge.

[1] Wittgenstein, Vygotski, Chomski... i actualment amb Searle, Austin.

[2] Conta 'm. Material creat i planificat per Irene de Puig del Grup IREF. Barcelona, 1999, p. 7. Experimentat per les Mestres del CEIP Es Pont, de Palma de Mallorca, coordinades per Cati i Maite Sbert. L'assessorament del treball ha anat a càrrec de Caterina Valriu de la Universitat de les Illes Balears.

Explicar una cosa als altres exigeix buscar les fórmules, les paraules adients perquè els altres em compreguin. És la descoberta de l'altre, del tu i implica^[3]:

- 1.- Capacitat d'anàlisi.
- 2.- Capacitat de generalització.
- 3.- Capacitat d'abstracció.
- 4.- Capacitat d'autocorrecció.
- 5.- Capacitat de precisió lingüística.

Especialment el diàleg potencia l'activitat col·lectiva, que és l'única que permet una verdadera interrelació.

La relació llenguatge i pensament es desenvolupa amb la pràctica de les activitats que es proposen i està implícita en els apartats següents: Filosofia per a nens, la importància de l'oralitat i els contes.

[3] PUIG, Irene de: *Persensar. Percebre, sentir, i pensar*. Eumo editorial. Universitat de Girona. Grup IREF. Vic, 2003. P. 42.

FILOSOFIA A L'ESCOLA

La missió radical de la filosofia és estimular les persones per a pensar per si mateixes. La filosofia en l'escola estableix connexions múltiples entre les diferents matèries, ofereix un marc idoni perquè els alumnes desenvolupin el raonament, la formació de conceptes i les habilitats d'aprenentatge en la primera etapa de l'educació on es consoliden les bases per a les etapes posteriors.

Dewey^[1] va preveure, a mitjan segle passat, que l'educació havia de ser redefinida com el foment de la capacitat de pensar en lloc de ser una transmissió de coneixements: La lògica d'una disciplina no s'ha de confondre amb la seqüència de descobriments que constituïran el seu coneixement bàsic; que s'estimula millor la reflexió de l'alumne mitjançant la seva experiència vital que amb un text dissecat i organitzat formalment; que el raonament s'aguditza i perfecciona amb la discussió ordenada millor que amb qualsevol altra cosa i que les habilitats de raonament són essencials per a llegir i escriure bé; i que l'alternativa a l'adoctrinament dels alumnes en valors és ajudar-los a reflexionar eficaçment sobre els valors que contínuament se'ls estan presentant^[2]. El vell mite de l'Eros i Psique, la passió lligada a la descoberta, com a base de les pedagogies més avançades^[3].

El projecte i programa de Filosofia per a nens apareix en els Estats Units a finals de la dècada de 1960. Matthew Lipman^[4] fou l'impulsor d'aquest moviment. El punt de partida és la consideració que no és possible aconseguir societats veritablement lliures i solidàries si no s'aconsegueix que les persones siguin capaces de pensar per si

[1] John Dewey (Burlington, Vermont, 20 de octubre de 1859 - Nova York, Estats Units, 1 de juny de 1952) fou pedagog, psicòleg i filòsof i una de les figures més representatives de la pedagogia progressista en EEUU. És considerat el precursor i inspirador d'un ensenyament centrat en el nen.

[2] LIPMAN, Matthew: *La filosofia en el aula*. Ediciones de La Torre. Madrid, 1992, p. 23.

[3] PUIG, Irene de. *O.c.*, p. 15.

[4] Matthew Lipman (24 d'agost 1923- 26 desembre 2010) fou un filòsof i investigador sobre pedagogia als Estats Units. Iniciador i líder en el desenvolupament de la filosofia per nens. Va desenvolupar una teoria i una pràctica inspirada en el treball de Jhon Dewey que va esdevenir totalment innovadora: creació d'un pensament racional i d'uns tallers creatius a través de la discussió filosòfica on el pensament crític i el sentit comú substitueixen a l'hermetisme acadèmic mitjançant l'intercanvi d'idees, el respecte i el saber escoltar.

Fundador de Philosophy for Children, també conegut com P4C. Consisteix en un programa educatiu-filosòfic fundat a finals de la dècada de 1960 als EEUU i que s'ha estès arreu del món.

Per al meu projecte d'investigació he buscat la formació, bibliografia i l'assessorament teòric al Grup I-REF, a Barcelona, vinculat a l'americà.

mateixes en el marc d'un procés solidari i de cooperatiu de discussió^[5]. Aprenent de l'experiència dels altres"^[6].

La pràctica docent des d'aquest paradigma és considerada com experiències d'aprenentatge; les activitats són per enriquir les vivències de l'experiència.

Important per al professorat és establir un nexa amb els alumnes. Vincle a partir de la comunicació oral i emocional, amb la cultura de l'entorn, amb la seva història, amb les seves arrels. I promoure la imaginació pedagògica deixant de banda la corrent que impera en el món editorial o tecnològic.

Fernando Hernández^[7] planteja una ensenyança per projectes on impera la relació humana i els vincles emocionals. Es tracta d'una actitud dels professors davant els seus alumnes i d'una manera de viure el procés d'ensenyament-aprenentatge vinculat a les emocions i als coneixements previs de l'alumnat. Algunes de les seves idees bàsiques són:

1. Mirar les criatures com a portadores de saber.
2. Pensar que s'aprèn en les intervencions d'una manera interdisciplinària.
3. La classe és un centre d'investigació, un laboratori on es construeix una experiència.
4. La consideració dels alumnes com a subjectes, portadors de coneixement. El paper del docent és ajudar a treure aquest coneixement, a donar-li sentit dintre de l'aula.

No és una pedagogia ni una metodologia: és una concepció de l'educació.

[5] ARGONÉS, Gloria, Eulàlia BOSCH y Montserrat ESCODA: *Filosofía en la escuela. La práctica de pensar en las aulas*. Ed. Graó. Barcelona, 2005, p. 25.

[6] LIPMAN, Matthew: *Pensamiento complejo y educación*. Ed. De La Torre. Madrid, 1997, p. 318.

[7] Entrevista feta per Maria Domingo Coscola a Fernando Hernández sobre "Trabajo por proyectos" per a la revista DIM, Dreta de l'Eixample, número 17 a la Universitat Autònoma de Barcelona, el 7 de juny de 2010.

Aplicar la Filosofia a l'escola significa focalitzar la pràctica docent en els elements socioafectius i intel·lectuals. A partir d'unes regles mínimes en aquest espai educatiu es realitza el treball intel·lectual a través del diàleg:

- Establir un ambient de confiança.
- Sensibilitat vers el procés verbalitzador.
- Consideració vers les opinions dels altres diferents de les pròpies.
- Estar obert a consideracions noves o alternatives.
- Exercitar-se a fer preguntes rellevants.
- Discutir amb la màxima objectivitat.
- Aprenentatge de l'autocrítica.

A través de la filosofia es classifiquen els significants, s'obre un camí de descobriment de supòsits, s'analitzen conceptes i s'estableixen processos de raonament que condueixen a investigar les conseqüències de tenir una idea o altra.

La finalitat d'aquesta proposta és reforçar les habilitats de pensament a l'Educació Primària per a formar persones que pensin i parlin raonablement com a futurs ciutadans en una societat democràtica a partir dels contes de Jesús Moncada adaptats al públic infantil.

La relació entre educació i significació hauria de ser inqüestionable, diu Lipman. Per a comprendre, entendre, captar les idees i el món cal que tinguin sentit^[8].

La comprensió del text és imprescindible en el procés educatiu i significa que un fet o una situació desconeguts passen a ser coneguts. Cal mostrar les activitats amb els contes i conduir l'alumnat per a donar la possibilitat que cadascú descobreixi els significats, ja que s'han de captar, no es poden ensenyar. Malauradament, aquest principi encara manca a algunes escoles. Molts tenim l'experiència viscuda d'aprendre de memòria uns continguts sense cap significació, la qual cosa ens ha fet rebutjar moltes possibilitats de creativitat i expressió a causa de la negació que l'escola ens ha ofert.

El projecte de filosofia per a nens està fonamentat en l'estreta relació entre pensament i llenguatge perquè el pensament s'expressa en el llenguatge. (com hem vist anterior-

[8] PUIG, Irene de. *O.c.*, p. 24.

ment). Potencia les quatre estratègies bàsiques: escoltar, parlar, llegir i escriure. Aquestes accions porten a la reflexió, a pensar, perquè no es pot llegir o escoltar sense comprendre, ni escriure si no hi ha res a dir i es necessita capacitat expressiva per a contar.

Poques vegades som conscients de la relació íntima que hi ha entre llegir, parlar i escriure; en canvi, si llegir i escriure fossin vistos com a desenvolupaments naturals de la conversa, i si la conversa fos vista com una forma de comunicació natural, es podria establir un ordre de prioritats pedagògica^[9].

[9] PUIG, Irene de, o.c. p. 27. *A les moltes escoles s'ensenya en ordre invers: escriure, llegir, parlar i escoltar. S'ensenya a escriure amb el traç de les lletres sense cap significat, després paraules, es corregeix la parla però poques vegades s'ensenya a escoltar.*

ESTRATÈGIES BÀSIQUES

1. **ESCOLTAR.-** És fonamental desenvolupar la capacitat d'escoltar. Esdevenir un bon oient vol dir estar atent al discurs de l'altre. Els nens pensen (i també els adults) més de pressa que no parlen, per això moltes vegades s'anticipen a donar respostes abans d'acabar una pregunta. Treballar la capacitat d'escoltar genera moltes actituds d'adhesió als arguments de qui parla, de fer-li la contra interiorment, buscar sentit a les experiències de qui parla, reflexionar abans de parlar. Saber escoltar un conte és un bon antecedent per aprendre a escoltar altres coses. Escoltar equival a llegir; totes les habilitats i les actituds d'escoltar són transferides a la lectura, per això es proposa començar per escoltar. El poder de l'oralitat en l'explicació de contes ha estat molt explorat i és necessari dedicar-li un apartat específic. És important assenyalar que hom esdevé millor escoltador si sent un bon orador^[1].
2. **PARLAR.-** Es considera parlar no solament articular sinó expressar-se amb correcció, seguir un procés de raonament lògic. Establir un diàleg entre els alumnes permet corregir les faltes lèxiques (és habitual a l'escola) i, essencialment les sintàctiques i de coherència lògica (la qual cosa no és tan habitual). La creença corrent és que la reflexió engendra el diàleg, quan, de fet, és el diàleg allò que engendra la reflexió, de la mateixa manera que la lectura genera l'escriptura i la contemplació d'un quadre, un altre quadre. En la conversa es desenvolupen gran nombre d'activitats mentals que aguditzen l'enginy^[2].
3. **LLEGIR.-** Llegir és una activitat molt complexa. De llegir se n'aprèn llegint. El punt més important és que els textos siguin significatius i que hi hagi una motivació cap al text de la lectura. Un llibre difícil, avorrit no serà atractiu per als alumnes. Cal preparar l'activitat lectora amb unes preguntes prèvies sobre la història, establir un diàleg després d'escoltar: què passa, quin personatge t'ha resultat més atractiu, et sents identificat amb algú o alguna situació del conte... Formular hipòtesis és útil per aconseguir una lectura eficaç.

[1] Afirmació d'Irene Puig en les seues conferències, també citada a *Contes per pensar*, p.39.

[2] PUIG, Irene de, o.c. pp. 37-38.

Foto escolar de Jesús Moncada

4. **ESCRIURE.-** Un dels objectius de l'ensenyament primari és aconseguir nens i nenes capaços de comprendre i expressar missatges orals i escrits. Per escriure bé cal pensar bé. El currículum prioritza l'expressió oral en l'educació infantil i primer cicle d'educació primària i la importància de l'escriptura va en augment a mesura que l'alumnat avança de curs. Amb els més petits podem utilitzar el primer nivell d'escriptura: el dibuix, a poc a poc introduïrem l'escriptura de la paraula, després la frase i finalment, el discurs.

*

